

En Törnestic. HTF:s första år

MAX ENGMAN

Ett uttryck för professionaliseringen av vetenskapen under 1800-talet var att man betonade enheten mellan forskning och undervisning; universitetens uppgift blev att vara forskningsinstitutioner, som meddelade undervisning på vetenskaplig grund. Resultatet blev en specialisering, bl.a. historien etablerades som ett självständigt fack med egna professorer. Vetenskapsgrenens särprägel förstärktes genom en egen metod, källkritiken, och seminariet där det historiska hantverket lärdes ut som från mästare till lärling. Specialundersökningen i form av en monografi eller doktorsavhandling blev norm. Till historikerskråets institutionalisering hörde även olika hjälpmedel, diplomatarier och andra stora källutgåvor samt arkivväsendets utbyggnad. Andra led var grundandet av vetenskapliga samfund och publiceringskanaler. Professionaliseringen av historikerskrået skedde i tecknet av ett kumulativt vetenskapsbegrepp; uppsatserna och monografierna var byggstenar i en jättelik rekonstruktion av det förflutna.¹

De historiska tidskrifterna

I professionaliseringsprocessen spelade de historiska tidskrifterna, särskilt de stora nationella tidskrifterna, en viktig roll. Historikerna hade inte tidigare saknat publiceringskanaler, det avgörande med de historiska vetenskapliga tidskrifterna var att de, också då de samtidigt försökte vända sig till en bredare publik, uttryckte och kodifierade historikerskråets vetenskapliga spelregler och etos. Genom recensioner, bibliografier och notiser från fältet blev de arbetsredskap som fackhistorikern inte kunde vara utan. Lika viktigt var att de genom sin publicerings- och

¹ Inga Floto, *Historie. Nyere og nyeste tid* (København 1985), s. 13-50.

refuseringspolitik samt genom recensioner definierade vad som var god historisk vetenskap.

Historische Zeitschrift, som grundades 1859 av Heinrich von Sybel, blev mönsterbildande och kom att påverka den tyska historieskrivningen och disciplinen i hela världen mer än någon annan tidskrift. *HZ* etablerade en modell som blivit bestående till våra dagar. Den bidrog till att skapa den vetenskapliga uppsatsen som en egen genre skild från essän och den populariserande artikeln. Den bidrog till att etablera den vetenskapliga recensionen som den avgörande bedömningsgrunden bland likar, en bedömning som skapade eller krossade karriärer. Genom sin avdelning "Notizen und Nachrichten" skapade *HZ* en nyhetskanal för fackets interna angelägenheter. Författarna i *HZ*, liksom i motsvarande tidskrifter kom snart att bestå nästan enbart av fack-, d.v.s. framför allt universitetshistoriker. Liksom många senare historiska facktidsskrifter fick den pröva på svårigheten, för att inte säga omöjligheten, att samtidigt försöka vända sig till en specialistläsekrets och en bredare allmänhet. Theodor Mommsen, själv Nobelpristagare i litteratur, menade att strävan att nå en icke-vetenskaplig publik hade en återhållande verkan på vetenskapens utveckling. *HZ* bidrog sålunda också till den utveckling som med tiden lett till att fackhistorikerna i allt högre grad börjat skriva för varandra.²

De stora nationella tidskrifterna, *Historische Zeitschrift*, *Revue Historique* (1876), *Rivista Storica Italiana* (1886), *English Historical Review* (1886) och *American Historical Review* (1895), var uttryck för att historievetenskapen i sin helhet etablerat sig som en professionell disciplin. Samtliga fastslog med något olika betoningar att de avsåg att täcka historien utan geografiska och tidsbegränsningar, även om det nationella momentet är påfallande i samtliga.³

Samma mönster kan iaktas i Norden, även om den danska *Historisk Tidsskrift* (1840) internationellt sett tillkom ovanligt tidigt och under något andra tecken. I övrigt tillkom *Norsk Historisk Tidsskrift* (1871), den svenska *Historisk Tidsskrift* (1881) och *Historiallinen Aikakauskirja*

² Margaret F. Stieg, *The Origin and Development of Scholarly Historical Periodicals* (Alabama U.P. 1986), passim, särsk. s. 5-64.

³ Stieg, passim. Floto, s. 33-40. Tidskrifternas programförklaringar har publicerats i Fritz Stern, *Varieties of History. From Voltaire to the Present* (Cleveland, Ohio), s. 171-177.

(1903) på samma sätt och fick motsvarande ställning inom historievetenskapens professionalisering som på andra håll i Europa.⁴

De stora nationella tidskrifternas, "flaggskeppens", ställning som högsta domare bar emellertid redan inom sig fröet till opposition i fråga om vad som var riktig historia och därmed till konkurrerande tidskrifter. Motsättningarna kunde ta sig olika former. Den kanske vanligaste har varit en fortgående specialisering som lett till att nya områden etablerat sig, professionaliserats och markerat detta genom att grunda en tidskrift. Specialiseringen har varit både tematisk och geografisk och gett upphov till tidskrifter som *Zeitschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* eller *Journal of Transport History* respektive *Mississippi Valley Historical Review*. En annan form av opposition har kristalliserats kring en konkurrerande vetenskapssyn. En grupp forskare har inte kunnat acceptera eller accepteras av den vetenskapssyn som var förhärskande ombord på "flaggskeppet" och därför grundat "en tidskrift för en annan uppfattning", som alltså samtidigt markerat en ny skolas framträdande. Klassiska exempel är Lamprecht och *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, den franska *Annales d'histoire économique et sociale* (1929) och *Scandia* i Lund (1928). Slutligen har s.k. "utomvetenskapliga" faktorer såsom politiska och språkliga motsättningar spelat in; de från HZ utestängda katolska historikerna sökte sig till *Historisches Jahrbuch*, som utgavs av Görres Gesellschaft.⁵

Kollektivism, finskhet och gammalfinskhet

I bakgrunden till *Historiallinen Aikakauskirjas* tillkomst 1903 kan man se både professionaliseringen och en begynnande skolbildning. Den grupp som grundade tidskriften nöjde sig inte med Finska Historiska Samfundets tvåspråkiga årsbok *Historiallinen Arkisto* (1866) och företaget startades utan medverkan av äldre forskare och universitetslärare, som ställde sig skeptiska. Den första redaktionens tre medlemmar var mellan 22 och 26 år gamla. Den yngre generationen var starkt påverkad av strömningar på kontinenten, framför allt av den Lamprechtinspirera-

⁴ Floto, s. 32-33.

⁵ Stieg, s. 28, 33-35, 66-70, 95-99. Birgitta Odén, 'Scandia - tidskrift för en annan uppfattning', *Historia och samhälle. Studier tillägnade Jerker Rosén* (Lund 1975), s. 179-208. Floto, s. 110-114.

de kollektivistiska historiesynen. Tidskriften var finskspråkig och finsksinnad, programförklaringen uppgav att den skulle bringa de finska forskarnas tankar till "vårt lands stora finskspråkiga allmänhets breda lager". Politiskt orienterade den sig i gammalfinsk riktning och redan det första ordinarie numret, som tillägnades professor J.R. Danielson på hans femtioårsdag splittrade den presumtiva medarbetarkåren, vilket bl.a. innebar att en stor del av de svenskspråkiga historikerna ställde sig på sidan.⁶

Mot denna bakgrund och med tanke på tidskriftens ambition att nå en bred läsekrets är det inte överraskande att försök att få in svenskspråkiga bidrag bestämt avvisades. Alma Söderhjelm ville publicera sin redogörelse för nordiska historikermötet i Lund 1905 på svenska med hänvisning till att stilen skulle lida av en översättning. Tf chefredaktören K.R. Brotherus vägrade gå med på detta med motiveringen att tidskriften var enbart finskspråkig och att många av prenumeranterna förstod dåligt svenska. Redogörelsen översattes, men den blev Alma Söderhjelmns enda bidrag i tidskriften. Hon tog upp frågan på nytt vid den finländska historikerkongressen 1914, men blev neddämpad av sin do-centkollega P.O. von Törne:

Engång tvangs jag att yttra mig mot Alma, som med en viss häftighet yrkade på att Hist. Aikakausk. skulle göras tvåspråkig. Jag tror vi fått ett språkgräl, om jag ej brutit af.⁷

Även om en del av de svenskspråkiga skrev på finska i *Aikakauskirja* blev resultatet i alla fall att de i viss mån var utestängda från facketts viktigaste arbetsredskap och symbolen för dess professionalisering. Såsom den trespråkiga schweiziska nationella historiska tidskriften och flera kanadensiska exempel visar, finns det inget i den vetenskapliga historiska tidskriftens karaktär per se som skulle göra tvåspråkighet omöjlig.

⁶ *HAik* 1903, s. 1-2. Eino E. Suolahti, *Gunnar Suolahti. Ihminen ja tutkija* (Porvoo 1947), s. 127-137. Pirkko Rommi, 'Pro historia rerum gestarum. Historiallisen Aikakauskirjan ensimmäinen neljännesvuosisata', *HAik* 1978, s. 103-109. Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia* (Porvoo 1989), s. 147-149.

⁷ P.O. von Törne t. H. Biaudet 19.1.1914, Åbo Akademis bibliotek (ÅAB). Marja Engman, *Suomen ensimmäinen naisprofessori. Alma Söderhjelmmin yliopistoura ja tiedellinen tuotanto*, licentiatavhandling i Finlands och Skandinaviens historia, Helsingfors universitet 1990, s. 102-103.

Orsaken till den avvisande inställningen måste sökas i *HAIK:s* egentligen orealistiska, eller åtminstone oförverkligade, folkbildarambitioner samt fennomanins självuppfattning som vägrade acceptera tvåspråkighet. Avgörandet var politiskt och framkallade också en politisk motreaktion.

I en viss mening stod man inför en ny situation i fråga om facktidsskrifternas utveckling i Finland. De svenskspråkiga facktidsskrifter som grundats före sekelskiftet var knutna till speciella yrkesgrupper, såsom *Finska Läkaresällskapets Handlingar* (1841, kvartalstidskrift 1867), *Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland* (1864), *Tidskrift utgifven af Juridiska föreningen i Finland* (1865), *Biet. Tidskrift för Finlands landthushållning* (1880-1893) och *Finsk Militär Tidskrift* (1881-1901). Samtliga kunde räkna med en läsekrets som bestod av en yrkeskår som till betydande del fanns utanför forskar- och universitetsvärlden. Som de första vetenskapliga facktidsskrifterna utan en direkt anknytning till en yrkeskår tillkom *Ekonomiska Samsfundets tidskrift* 1913 och *Historisk Tidskrift för Finland* 1916.

Bakgrund

Tanken på en svenskspråkig historisk tidskrift framkastades i offentligheten av studentpolitikern Einar Pontán i en recension av tredje bandet av Svenska litteratursällskapets *Studier i nordisk filologi* år 1912. Han ansåg att det skulle behövas en liknande skriftserie på historiens, särskilt den nordiska historiens område:

Det kan icke ha undgått någon, att historien är en af de vetenskapsgrenar vid vårt universitet, hvilka hålla på att – om man så kan säga – förfinskas. Vi ha ett antal äldre forskare, som skriva på svenska, men bland de unga äro svenskarna i påtaglig minoritet, och den vetenskapliga produktionen är på detta håll ytterst ringa. Kunde icke en svensk historisk tidskrift eller skriftserie här komma mycket godt å stad? Det har i själfva verket klagats öfver svårigheten att i Finland få historiska uppsatser på svenska tryckta, medan för den finskspråkiga forskningen särskilda lämpliga publikationsserier stå till buds.⁸

⁸ Einar Pontán, 'Filologisk litteratur', *Hbl* 30.3.1912 och 'Efter 1905. Strömningar inom den svenska ungdomen', *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden* (Helsingfors 1914), s. 166-167 där Pontán ytterligare betonade vikten av samarbete med forskningen i Sverige.

**Svenska Studenters
historiska förening**

Sammanträder onsd. den 9 dec.
kl. 7 e. m. till möte å Nyländ-
ska nationshuset. — Diskussion:
Startandet av en historisk tid-
skrift (inledd av mag. S. Dahl-
ström). — Särskilda meddelan-
den från historieforskningens
område. — Nya medlemmar in-
tagas.

Studentbladet 24/8.12.1914

Pontán ansåg att litteratursällskapet låg nära till hands att ta hand om saken och fortsätta på den väg man slagit in på med festskriften till M.G. Schybergson 1911. Om man dessutom kunde få till stånd samarbete med historiker i Sverige vore detta en vinst för landets historieforskning "som förefaller åtminstone lekmannen i någon mån isolerad."⁹

Enligt tillgängliga källor spelade publikationsfrågor inte någon direkt roll vid grundandet av Svenska Studenters historiska förening våren 1914 — de nämns t.ex. inte i uppropet för att grunda föreningen —, men redan vid dess andra möte den 9 december 1914 diskuterades "Startandet av en historisk tidskrift" med viceordföranden, magister Svante Dahlström som inledare. Enligt referatet i *Studentbladet* var mötet "tyvärr icke alltför väl besökt men celebrerades genom professor Carl von Bonsdorffs närvaro". Vidare uppges att inledaren "refererade frågan om startandet av en svensk historisk tidskrift och behandlade grundligt liknande nordiska tidskrifters typ-existens-villkor etc."¹⁰

Ett bevarat utkast ger något fylligare uppgifter om vad Dahlström tog

⁹ Pontán avsåg *Historiska uppsatser tillegnade Magnus Gottfrid Schybergson på hans sextioårsdag den 26 november 1911*, SSLF 100 (Helsingfors 1911). Omdömet om den finska historieskrivningen ter sig märkligt med tanke på att *Historiallinen Aikakauskirjas* första årgångar sannolikt utgjorde de mest internationellt inriktade i tidskriftens historia.

¹⁰ *Stbl* 1914, s. 244, 253.

Magister Svante Dahlström (1883–1965) vid promotionen år 1914 (Åbo Akademis bildsamlingar). Förutom viceordförande i Svenska studenters historiska förening var Dahlström kurator vid Åbo avdelning 1912–1914 och ordförande i Svenska studenters partidelegation under världskriget.

upp. Han gick synbarligen med nästan bibliografisk noggrannhet igenom publikationerna på det historiska och arkeologiska området. Härefter kom han in på möjligheterna att publicera på svenska och nämnde Svenska litteratursällskapets skrifter som ett undantag där detta var möjligt.¹¹

I en eventuell ny tidskrifts område ville Dahlström tydligen även inbegripa litteraturhistoria, rättshistoria, pedagogisk historia och national ekonomi. Fördelarna med en tidskrift var enligt Dahlströms lakoniska anteckningar för det första "En skola" och för det andra "Metoden" samt kontinuitet i produktionen på svenskt håll och förbindelserna med Sverige. Dahlströms utkast ger tyvärr inte heller närmare upplysningar om vad han hade att säga under rubriken "Den svenska historieskrivningens förutsättningar och möjligheter framom den finska" och "svenskt och finskt".

Dahlström tänkte sig uttryckligen en tidskrift eftersom han menade att den borde innehålla recensioner och meddelanden. Han diskuterade utförligt möjligheterna, redigeringen och ekonomin och nämnde det privata initiativet, men ansåg tydligen att "en förening antagligen den enda säkra grunden". Som denna förening eller eventuellt finansär nämns Svenska litteratursällskapet och inledningen utmynnade i frågan "Huru kan svenska studenters hist. förening ingripa?"

¹¹ Dahlströms anteckningar, Svante Dahlströms arkiv 30, ÅAB.

Enligt mötesreferatet följde en livlig diskussion, enligt Dahlströms anteckningar yttrade sig åtminstone professor Carl von Bonsdorff, föreningens ordförande doc. P.O. von Törne, mag. Arne Jörgensen och de två studenter som undertecknat uppropet om grundandet av Svenska studenters historiska förening, Kurt Antell och Vilhelm Ramsay. Enligt uppgift

... väjde det tämligen jämt mellan intresset för saken och medvetandet om ett dylikt förslags många vanskligheter. Emellertid enades mötet om referentens uttalande, att en organisering av den historiska produktionen på svenskt håll på ett eller annat sätt borde företagas.¹²

Unga och gamla

Referatet ger en bild av ett överraskande reserverat mottagande, initiativet möttes inte av någon stormande entusiasm. Föreningen tillsatte emellertid en kommitté bestående av von Törne, Jörgensen, Dahlström och Antell "för att i samråd med en del äldre historiker överväga möjligheterna för utgivandet av en historisk tidskrift på svenska och därjämte skrida till de förberedande åtgärder ett sådant företag kunde kräva". Två månader senare beviljades kommittén rätt att "underhandla och besluta" i tidskriftsfrågan. Tvekan är förståelig, det var fråga om ett djärvt initiativ av en studentförening som 1915 hade 27 medlemmar.¹³

Svenska studenters historiska förening tillkom i ett bestämt ideologiskt klimat och i en bestämd studentpolitisk situation. Föreningen bars framför allt upp av en radikalt svensk, bygdesvensk studentgeneration och av en grupp aktiva och inflytelserika svenska studentpolitiker, som betonade den svenska folkstammens separata, germanska karaktär och gick in för att grunda separata svenska studentorganisationer. Riktningen benämndes "aggressiv svenskhet". Svante Dahlström menade att den inte riktade sig mot den finska befolkningen, men accepterade benämningen i så måtto att rörelsen var riktad "mot de sidor inom den svenska kulturledningen, som till följd av utvecklingens gång kommit att försumma en del svenska livsintressen". Gruppen var även aktivt engage-

¹² *Stbl* 1914, s. 253.

¹³ *HTF* 1916, s. 1. Svenska studenters historiska förening, prot. 9.12.1914 o. 17.2.1915, Svenska litteratursällskapets allmänna arkiv, Helsingfors.

rad i folkupplysningsverksamhet i bygdesvensk anda.¹⁴ Dess intresse för tidskriftsföretaget byggde också på dylika utgångspunkter.

Efter decembermötet 1914 tiger protokollen emellertid om saken i ett halvår tills Dahlström vid oktobermötet 1915 "interpellerade Ordf. ang. tidskriftsfrågans läge". Frågan bordlades "på särskilda grunder" och vid följande möte meddelade von Törne "att man under år 1916 ärnade starta en svensk historisk tidskrift". Avsikten var att man skulle ansöka om understöd från Svenska litteratursällskapet och framdeles skulle man precisera vilket bistånd föreningen och dess medlemmar kunde ge.¹⁵ I mars följande år konstaterades sedan i föreningens protokoll:

Ordf. meddelade, att det planerade tidskriftsföretaget i en snar framtid skulle blifva verklighet genom utgifvandet af första numret af "Historisk Tidskrift för Finland", redigerad af Dr. P. O. von Törne, med biträde af en redaktionskommitté, samt redogjorde för de åtgöranden, som ledt till detta resultat. Den af föreningen utsedda tidskriftskommittén, som deltagit i de förberedande underhandlingarna, förklarades härmed hafva fullgjort sitt åliggande. Mag. Dahlström uttalade föreningens tack till Ordf., som varit den drivvande kraften i företaget.¹⁶

Protokollen väcker flera frågor. Hur kom det sig att den ursprunglige referenten och föreningens viceordförande måste "interpellera" ordföranden i en fråga där båda tillhörde den kommitté som skulle bereda ärendet och varför kom tidskriften att stå helt oberoende av föreningen?

En del av svaren återfinns i en osignerad välinformerad notis, sannolikt skriven av redaktören, professor U.L. Lehtonen, i den finskspråkiga kollegans första nummer för 1916. Lehtonen välkomnade nykomlingen och uttryckte en förhoppning att den gemensamma saken skulle främjas. Han menade att det djärva företaget vittnade om det pigga intresset (pirteä harrastus) inom den svenska studentföreningen som "slutligen" fått också äldre svensksinnade historiker att stöda tanken. Några doktorer och ytterligare några äldre historiker skulle sannolikt inträda i redaktionen vid von Törnes sida, medan "nuoremmat tutkijat, nuo varsinaiset alotteen tekijät, jäänevät avustajien asemaan". *HAik* visste även berätta

¹⁴ Max Engman, 'Historiska föreningen i tiden och forskarsamhället', *HTF* 1989, s. 401-408 och där anförd litteratur. Svante Dahlström, *Anteckningar om arbetet för Åbo Akademis uppkomst 1907-1918* (Åbo 1919), s. 22.

¹⁵ SSHF prot. 6.10. o. 17.11.1915, SLSA.

¹⁶ SSHF prot. 15.3.1916, SLSA.

att det rått meningsskiljaktigheter om tidskriftens program, de yngre hade velat ha en tidskrift för "en upplyst läsekrets i allmänhet" som även programmatiskt skulle följa med och referera finsk historisk litteratur. von Törne och de äldre förespråkade åter en strängt vetenskaplig tidskrift, alltså en tidskrift redigerad enligt rent vetenskapliga principer närmast för den relativt begränsade kretsen av historieforskare i hemlandet och Skandinavien.¹⁷

Av Lehtonens notis kan man utläsa en motsättning mellan magistrarnas och studenternas målsättning att skapa en bred, "folklig" tidskrift för den svenskspråkiga allmänheten, en tidskrift som skulle bevaka finsk litteratur, sannolikt även framföra en svensk syn på denna. Artur Eklund, viktig ideolog för den yngre studentgenerationen, hade något tidigare krävt en svensk historiesyn, att "de svenske" framförde en egen syn på landets historia och inte lät den förfinskas.¹⁸

Mot de unga stod en äldre grupp som tänkte sig en vetenskaplig tidskrift enligt etablerad modell med den mera begränsade målsättningen att utgöra en facklig parallellkanal till *Historiallinen Aikakauskirja*. De "äldre" som undertecknade ansökningen till Svenska litteratursällskapet var fyra doktorer, museimannen K.K. Meinander (1872-1933) och bibliotekarien Georg Schauman (1870-1930) samt docenterna Alma Söderhjelm (1870-1949) och P.O. von Törne (1882-1940); medelåldern var alltså över 42 år.¹⁹ De etablerade historikernas ställning markerades ytterligare av att professorerna Carl von Bonsdorff (1862-1951) och M.G. Schybergson (1851-1925) inträdde i redaktionen, vilket samtidigt höjde redaktionens medelålder till 48 år.

Schybergson tog i egenskap av Svenska litteratursällskapets ordförande upp historiens stärkta ställning i sitt tal vid sällskapets årshögtid och prisade det nya företaget: "Denna uppspirande livaktighet har inom vår svenskspråkiga historiska litteratur visat sig bl.a. i ett företag, som utgått från en krets yngre idkare av fosterländsk historisk forskning."²⁰

¹⁷ *HAik* 1916, s. 122-123 och 266-267; övers: "de yngre forskarna, de egentliga initiativtagarna, torde få nöja sig med ställningen som medarbetare". von Törne bestred inte direkt Lehtonens kommentar även om han betecknade den som ett "på delvis motstridande uppgifter grundat omnämnande", *HTF* 1916, s. 61.

¹⁸ 'Snellman', *Stbl* 3.5.1912.

¹⁹ *HTF* 1916, s. 129.

²⁰ *FoU* 30, *SSLF* 134, s. xciv-xcv.

Docenten Per Olof von Törne (1882–1940) på 1910-talet (Åbo Akademis bildsamlingar).

De yngsta idkarna noterade berömmet, men kände sig sannolikt åsidosatta, studentföreningens sekreterare, Kurt Antell valde synbarligen rätt ord då han konstaterade att föreningens tidskriftskommitté "deltagit" i de underhandlingar som lett fram till tidskriftens grundande. Antell markerade dock i en kommentar att deras tid nog skulle komma:

Om än detta företag, såsom naturligt är, främst bygger på äldre och mognare krafters bistånd, måste föreningen dock inför detsamma känna ett visst ansvar. Dess uppgift blir att fostra en grupp historieforskare, som i en framtid kan uppbära tidskriften, med öppen blick för de svenska historikernas i detta land särställning och säruppgifter.²¹

Antells förutsägelse kan sägas ha förverkligats i det långa loppet, men till att börja med kom klyftan mellan "gamla och unga" nästan att leda till tidskriftens död.

von Törnes ställning i sammanhanget är intressant. Han var 34 år då tidskriften grundades och tio år yngre än den näst yngsta redaktionsmedlemmen. Valet av honom till redaktör berodde sannolikt på att han var Svenska studenters historiska förenings ordförande och i denna mening en representant för "de unga". Å andra sidan var han en etablerad forskare med en inte obetydlig produktion, som dock huvudsakligen låg inom allmän historia, Han var nära att få den professur i allmän historia

²¹ *Stbl* 1917, s. 25.

som 1916 tillföll Hjalmar Crohns och kallades 1918 till en professur i nordisk historia vid Åbo Akademi. En merit för redaktörskapet måste ha varit att han i *Historisk Tidskrift* i Stockholm publicerat omfattande årliga 'Översikter af i Finland utkommen historisk litteratur' för åren 1910-1915, vilka tidskriften senare betecknade som "högt skattade".²²

Meningsskiljaktigheterna vid tidskriftens tillkomst mellan "unga" och "gamla" kvarstod synbarligen och försatte redaktören i en besvärlig mellanställning. När en uppenbart frustrerad von Törne i december 1919 ansökte om understöd av litteratursällskapet medgav han ärligt att de ekonomiska problemen inte var de enda tidskriften hade att kämpa med, utan att svårigheterna att fylla den var sådana att "rentav tanken på dess möjliga nedläggande icke längre kan helt avvisas":

Den krets av forskare som med hängivenhet uppbär tidskriften, har förblivit liten. De "unga", som med iver deltagit i arbetet för dess grundande, delvis även pådrevo detta, ha i rätt ringa grad ställt sig till förfogande för dess uppehållande och ha sålunda knappast motsvarat de förväntningar man från början tyckte sig kunna ställa på deras medverkan. Dels ha deras intressen sedermera dragits åt andra håll, dels ligger väl orsaken till de yngres passivitet i en överskattning i första ögonblicket av de egna krafterna och i en något oklar föreställning om vilka mål en vetenskaplig historisk tidskrift borde ställa för sig.²³

Ännu två år senare klagade han över "den ständiga kampen mot svårigheter med oberäknliga medhjälpare på yngre håll."²⁴

Program

När de praktiska åtgärderna inleddes låg företaget i de äldres händer. När Meinander, Schauman, Söderhjelm och v. Törne i januari 1916 lämnade in en ansökan om understöd till litteratursällskapet var planerna långt gångna. I sällskapets protokoll förekommer ansökan under rubriken "Svensk historisk tidskrift", men av skrivelsen framgår att man redan bestämt sig för namnet *Historisk Tidskrift för Finland* och att von

²² SHT 1911, s. 37-45, 1912, s. 71-90, 1913, s. 104-120, 1914, s. 72-81, 1915, s. 98-109 och 1916, s. 99-111 samt 1940, s. 309. Se Max Engman, 'P.O. von Törne', Max Engman (red.), *Historiens studium vid Åbo Akademi* (utk. 1991).

²³ FoU 33, SSLF 148 (Helsingfors 1920), s. xliv. Jfr HTF 1920, s. 109-110.

²⁴ v. Törne t. M.G. Schybergson 7.1.1921, SLSA.

Törne skulle bli redaktör. Denne ansökte i början av januari av censurmyndigheterna om tillstånd att ge ut tidskriften vilket även beviljades utan svårigheter. Undertecknarna samt Carl von Bonsdorff nämndes som medlemmar av redaktionen, men däremot inte Schybergson, som tydligt kom in i bilden efter ansökningen till litteratursällskapet.²⁵

I sin inledning 1914 hade Dahlström betraktat en förening som en nödvändig bakgrundskraft, men HTF grundades som ett helt fristående företag. Den förblev redaktörens och redaktionens privatföretag till 1965 då utgivningen övertogs av den ursprungliga initiativtagaren, sedan 1929 omdöpt till Historiska föreningen.

Undertecknarna menade att tidskriften skulle fylla "ett länge känt behov af ett specialorgan, hvari på svenska affattade historiska undersökningar kunde placeras och i framtiden återfinnas." Tidskriften skulle utkomma med fyra häften om 64 sidor om året med en eller två uppsatser i form av "rent vetenskapliga, icke populariserande undersökningar". Vidare skulle den innehålla aktstycken och kortare meddelanden, "kritiker och granskningar af nyutkommen företrädesvis finländsk och skandinavisk historisk litteratur" samt slutligen en notisavdelning. I den sistnämnda skulle finskspråkig litteratur ägnas särskild uppmärksamhet eftersom tidskriften kunde fylla en viktig uppgift genom att göra denna känd för den skandinaviska forskarvärlden och därmed väcka intresse särskilt i Sverige.

Om tidskriftens område fastslogs att den skulle förbli "fullständigt vetenskaplig, men samtidigt ville den undvika alltför stor tyngd och specialisering". Begreppet historia skulle därför fattas "tämligen vidsträckt och ge rum för olika arter af öfvervägande kulturhistorisk forskning, såsom för litteraturhistoria, ekonomisk och rättshistoria, kyrkohistoria, arkeologi, personhistoria, genealogi, byggnadshistoria o.s.v." Undersökningarna skulle i främsta rummet ägnas "fäderneslandets historia", men notiser, referat och kritiker, liksom även självständiga uppsatser kunde uppmärksamma även andra länders historia. Utstyrelsen skulle vara tilltalande utan lyx och tidskriften skulle sålunda endast i undantagsfall innehålla illustrationer.

Tidskriftens inkomster var tänkta att bygga på 1500 mk från littera-

²⁵ FoU 29, SSLF 129, s. lxiv-lxvi. v. Törne till överstyrelsen för pressärendena 11.1.1916, överstyrelsen SD 11/182 1916, RA, tillståndet beviljades 18.1.1916.

Historisk Tidskrift för Finland

Tidskriften utkommer under år 1917 efter samma plan och i samma omfattning som under senaste år. Redaktionen förblir densamma, prenumerationspriset är oförändrat. Jmk 6 för hel årgång.

Historisk Tidskrift för Finland vänder sig icke blott till forskarnes trängre krets, utan även till den historiskt intresserade allmänheten. Den strävar att, utan frågande av sin vetenskapliga uppgift, erbjuda sitt innehåll i en för denna allmänhet tillgänglig form, utan att för stor tyngd och specialisering. Begreppet historia vill den fatta i möjligast vidsträckt mening och där i inrymma icke blott den s. k. politiska historien, utan ock den forskning, som i allmänhet betecknats som kulturhistorisk, sålunda även ekonomisk historia, socialhistoria, personhistoria, genealogi, arkeologi, byggnads- och konsthistoria, m. m. Att forskarne vill den erbjuda tillfälle att i uppsatsform publicera sina studier och att följa med den historiska vetenskapens framsteg såväl i hemlandet som, i mån av tillbödsdende möjligheter, i främmande land. I att bekantgöra den svenska allmänheten i vårt land och den skandinaviska forskarvärlden med den på finska utkommande historiska litteraturen ser tidskriften sluttigen även en uppgift.

REDAKTIONEN.

HTF:s prenumerationsanmälan för 1917 upprepade punkterna i tidskriftens programförklaring

tursällskapet, 150 prenumerationer à 5 mk (senare höjt till 6 mk), ett bidrag från universitetet (400 mk) och annonser (350 mk), men initiativtagarna räknade med att detta inte skulle räcka, varför de hopbringat en garantisumma av ett tiotal personer, vilka tecknade 100 mk eller mera om året. Något understöd från universitetet fick tidskriften inte och det förefaller som om man inte ens skulle ha ansökt. Eventuellt blev man avrådd eftersom universitetet redan understödde *Historiallinen Aikakauskirja*. Utgifterna fördelade sig ganska jämnt på tryckningskostnader (1500 mk), författarhonorar (1250 mk), redaktörsarvode (1000 mk) samt korrekturläsning, expedition och diverse (250 mk). Av litteratursällskapet ansöktes ett anslag för tre år, men sällskapet beviljade i februari understöd endast för ett år; nya anslag skulle bli beroende av ny ansökan och förnyad prövning.²⁶

Efter litteratursällskapets beslut kunde man gå vidare och i maj 1916 utkom det första numret, visserligen misshandlat av censuren så att en

²⁶ FoU 29, SSLF 129, s. cxvi.

del noter och avsnitt av avdelningen "Underrättelser" innehöll vita luckor. De nordiska kollegerna, Halvdan Koth i *NHT*, Georg Wittrock i *SHT* och Kristian Erslev i *DHT*, ironiserade samtliga i sina kommentarer över censurernas härjningar, Wittrock över censorernas nit att skydda läsarna för citat ur tyska arbeten. Mest upprörd var Koth som betraktade censur, särskilt detta slags censur, av vetenskap som överflödig:

Men naar de er foretat med en saa gjennemført vankundighet søm i det her omtalte hefte (enstedts kan man endog se, at det som er strøket, er angivelsen av enkelte sorter skyts i 17de aarhundred!), da spør man bare: hvad i al verden kan det være for en i d i o t som er sat til aa handæhve censuren i Finland? Jeg haaper at nogen som har med det aa gjøre, faar læse detta spørmaal. For slikt er bent frem en s k a m for et civilisert land.²⁷

Det första häftet inleddes med en programförklaring som sammanfattade den målsättning man kommit fram till. Den överensstämmer med den plan som framlades för litteratursällskapets styrelse. Man underströk att det funnits ett växande behov av en periodisk tidskrift för "de bland våra historiker, vilka begagna sig av svenskan såsom skriftspråk". Behovet hade blivit kännbarare ju mer antalet historiker "som vilja framlägga sina forskningar i svensk språkform" ökats.

Det avgörande var alltså att man önskade ett periodiskt fackorgan, men formuleringen om språket är påfallande "kultursvensk". Programförklaringen förväntar sig inget svenskt sinnelag av skribenterna, utan en vilja att framlägga sina resultat på svenska. I samma riktning går förhoppningen att tidskriften tillsammans med landets andra publikationer på området skulle kunna föra "den historiska vetenskapen i vårt land framåt och sålunda i sin mån gagna det fosterländska kulturarbetet". Det är också i denna mening man bör tolka uttrycket "för Finland". Det var inte fråga om en "finlandssvensk historisk tidskrift", en tidskrift för och/eller om en etnisk grupp – såsom, för att ta ett geografiskt avläggset, men samtida exempel, den likaså 1916 grundade *Journal*

²⁷ *NHT* 5 R. 3 Bd, s. 568-570. *SHT* 1916, s. 139-140. *DHT* 8 R. 6 Bd, s. 277. De strukna avsnitten var referat av redan utkomna finska skrifter som gällde bl.a. grundlagarna och stora ofreden. De saknade styckena trycktes i *HTF* 1920, s. 97-99. Censureringen var ett likartat fall som då Reinhold Hausen tvingades avgå från statsarkivarieposten p.g.a. att han under kriget gett ut källor rörande 1808-1809 års krig, vilket även kommenterades i *HTF* 1917, s. 64-65 av Georg Schaman.

of *Negro History*. På sitt sätt framgår detta även av att politiskt viktiga finlandssvenska arbeten som Axel Lilles *Den svenska nationalitetens i Finland samlingsrörelse*, Arvid Mörnes *Från Saima till Vikingen* och sammelvecket *Det svenska Finland* fick välvilliga, men kanske lätt nedlåtande korta omnämmanden, men inga recensioner.²⁸ Det var inte heller primärt fråga om att grunda en tidskrift för Finlands historia – även om verksamheten gick i denna riktning. Redaktionen ville helt enkelt följa *Historische Zeitschrift* i spåren, vilket även framgår av att *HTF* publicerade sitt material i likartade avdelningar, som bar samma rubriker som *HT* i Sverige.

Tidskriftens breda målsättning upprepades: vetenskaplig, men i en form som den historiskt intresserade allmänheten kunde tillgodogöra sig, och med en bred definition av historia: inte endast politisk historia, utan även kulturhistoria. Till de i skrivelsen till litteratursällskapet nämnda områdena hade ytterligare tillfogats socialhistoria och konsthistoria. I fråga om den geografiska regionen nämndes nu uppsatser i inhemsk, nordisk, men också allmän historia, medan granskningarna företrädesvis skulle gälla finländsk och skandinavisk litteratur. Den finskspråkiga litteraturen skulle göras känd för den svenska allmänheten i Finland och den skandinaviska forskarvärlden. Allt som allt kan man konstatera att programförklaringen tog sikte på en factidskrift med kultursvenska ambitioner.

Ekonomiska problem

Ursprungligen hade man räknat med 150 prenumeranter, men i början av 1917 uppgavs spridningen vara c:a 300 exemplar och den stabiliserades på denna nivå för några år framåt, vilket von Törne betecknade som "en över förväntan stor välvilja från allmänhetens sida." Vid denna tid var detta dock en av de få omständigheter redaktören kunde glädja sig över. Ekonomin gick i spillror på grund av inflation och kostnadsökningar, fr.a. för tryckningen. Den första årgången medförde en förlust på 600 mk och efter fyra årgångar var man uppe i en deficit på 4000

²⁸ *HTF* 1916, s. 262, 1921, s. 186-187, 1922, s. 69, 1923, s. 137-138. Jfr Sven Lindman, 'Kultursvenskheten', Max Engman & Henrik Stenius (red.), *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet*, SSLF 511 (Helsingfors 1983), s. 169-177.

mk, d.v.s. en summa som motsvarade hela budgeten för 1916. Även om de ursprungligen låga prenumerationsavgifterna höjdes och omfånget minskade var situationen ohållbar i början 1920.²⁹

När von Törne redovisade de ekonomiska och redaktionella svårigheterna, framhävde litteratursällskapets funktionärer det "ovanliga och betänkliga i att använda Sällskapets medel för betäckandet av ett annat företags skulder" och ifrågasatte "huruvida skäl vore att med större belopp understöda ett företag, som redan av dess utgivare karaktäriserades som döende". Med siffrorna 3-2 förordades dock ett anslag; skattmästaren var först emot ett bidrag, men ändrade senare mening i styrelsen där det blev en "skarp debatt". Schybergson ansåg det självfallet att litteratursällskapet borde stöda ett företag som stod "mitt i dess intressen". Till redaktörens lättnad beviljades anslaget och han var efteråt något ångerfull över att han "skildrat tidskriftens läge i så dystra färger, att det hela efter vad jag kunnat finna sånär gått galet."³⁰

Den ekonomiska situationen fortsatte dock att vara besvärlig och tidskriftens sidantal sjönk fram till de följande krisåren 1923-1924:

1916	264 s.	1919	252 s.	1922	150 s.
1917	304 s.	1920	182 s.	1923	142 s.
1918	238 s.	1921	190 s.	1924	172 s.

Tidskriften hade svårigheter att få anslag av litteratursällskapet och utan redaktionsmedlemmarnas och andras garantier, i praktiken understöd, skulle företaget inte ha gått ihop. En av dem som synbarligen bidrog betydligt var statsrådinnan Jully Ramsay, som inte heller ville ha något arvode för sina bidrag.³¹

²⁹ FoU 29, SSLF 129, s. lxxv-lxvi, FoU 130, SSLF 134, s. lxxviii-lxix, FoU 31, SSLF 140, s. lxxi-lxxii, FoU 33, SSLF 148, s. xliii-xliv.

³⁰ M.G. Schybergson t. v. Törne 20.2.1920, ÅAB. v. Törne t. M.G. Schybergson 22.2.1920, SLSA. FoU 33, SSLF 148, s. xcvi-xcvii.

³¹ Jully Ramsay t. v. Törne 17.5.1916 o. M.G. Schybergson t. v. Törne 1.3.1919, ÅAB. Schybergson konstaterade att garantibeloppet fördubblats utan att han tillfrågats. v. Törne t. Schybergson 22.2.1920, SLSA. HTF 1919, s. 58. Det förefaller som om bokföringen skulle ha varit ganska enkel. Redaktören brukade t.ex. dra av garantisummorna från ifrågasvarandes författararvoden.

Redaktörens tidskrift

Till innehållet kom tidskriften i hög grad att behandla Finland. Allmän historia förekom i mycket ringa utsträckning. Under von Törnes redaktörstid t.o.m. 1924 var antikforskaren Johannes Sundwalls föredrag 'Theoderik den stores inrikespolitik' vid klassiska föreningen i Uppsala 1918 det enda undantaget bland uppsatserna och fränsett en recension av redaktionsmedlemmen Alma Söderhjelm *Napoleons syskon* 1917 och några recensioner av medeltidsforskning höll sig också granskningsavdelningen till Finland och Sverige. Metodiska eller historiefilosofiska uppsatser var ovanliga. I det första numret publicerades Hjalmar Crohns installationsföreläsning om den individualistiska och socialpsykologiska uppfattningen av historien, 1923 bidrog von Törne med några mera teoretiska överväganden om förtroendeuppdrag och maktusurpering, medan Erik Karsten 1924 redogjorde för huvudproblemen i Spenglers *Der Untergang des Abendlandes*. Med få undantag stod tidskriften alltså för en empirisk utforskning av Finlands historia.³²

Medarbetarkretsen bestod till hög grad av de svenskspråkiga historikerna i Helsingfors och Åbo efter Åbo Akademis tillkomst. Undantagen var få, från Sverige medverkade endast Erland Hjärne (som 1920-1921 undervisade i statskunskap vid Åbo Akademi) med en uppsats 1919 och samma år bidrog Otto Walde med ett genealogiskt meddelanden, liksom K.K. Leijonhufvud 1923. Av de finskspråkiga historikerna medverkade Kustavi Grotenfelt med två recensioner och ett föredrag om Erik den helige som han hållit vid Nordiska historikermötet i Kristiania 1920. Gunnar Suolahti medverkade med en uppsats i festnumret till Carl von Bonsdorff 1922.

Trots vissa meningsmotsättningar fanns det en länk mellan Svenska studenters historiska förening och tidskriften genom att en stor del av föredragen vid föreningen publicerades i tidskriften. Om man frånsér från de två festnumren till M.G. Schybergson 1921 och Carl von Bonsdorff 1922 bestod över hälften av uppsatserna av föredrag, av vilka största delen av vid studentföreningen.

Den krets som skrev var rätt liten. von Törne blev tvungen att skriva mycket själv, av drygt hundra bidrag som publicerades som uppsatser

³² Jfr Engman, 'Historiska föreningen', s. 446-447.

och i avdelningen "Meddelanden och aktstycken" under hans redaktörstid 1916-1924, stod han för 19, d.v.s. nästan en femtedel; han bidrog i medeltal med en uppsats och ett meddelande per årgång, i början betydligt fler. De nästflitigaste författarna var Carl von Bonsdorff (8) och M.G. Schybergson (4).

von Törne konstaterade i en uppsats 1933 att "med en viss paradoxal överdrift kunde ju sägas, att det egentligen är recensionerna, som föra vetenskapen framåt." Professionaliseringen innebar att recensioner behövdes för att inskräpa fackets regler och von Törne var uppenbart angelägen om recensionsavdelningen. Med detta mått mätt förde *HTF* inte vetenskapen framåt i någon högre grad. Man bör dock beakta att recensionerna var få också i betydligt större svenska *HT*, ett drygt tiotal per årgång; i båda tidskrifterna behandlades betydligt fler arbeten i avdelningen "Underrättelser". von Törne var förtörnad över sina kollegers ovilja att recensera: "Även kritiker av utkomna historiska arbeten bör en fackman för vidmakthållande av sin vetenskaps höga nivå ju stundom ock kunna underkasta sig att prestera, om än sådant icke ter sig lika tilltalande som det fria författandet."³³

Genom några litteraturöversikter var redaktören själv fram till 1924 den flitigaste recensenten i recensionsavdelningen (9 recenserade arbeten) följd av Gabriel Nikander (7), Carl von Bonsdorff, Eric Anthoni och Magnus Hammarström (5). I recensionsavdelningen började "de unga" småningom medverka i högre grad, även om man kan konstatera att t.ex. Svante Dahlström publicerade sitt första bidrag i *HTF* först efter ett par decennier.

I slutet av 1919 klagade von Törne över att det var nästan omöjligt att erhålla anmärkningar och granskningar av nyutkommen historisk litteratur, ifall han inte skrev dem själv, "vilket dock icke kan anses i större utsträckning önskvärt eller för tidskriften fördelaktigt".³⁴ Han fick emellertid i mycket hög grad stå för avdelningen "Underrättelser" och presterade där fortlöpande kommenterande och refererande saklig information på sammanlagt långt över hundra sidor om nyutkommen inhemsk och utländsk litteratur från ett brett fält. Allt som allt stod han under de fem första årgångarna för något över en fjärdedel av tidskriftens sidantal.

³³ 'Huru skola vi skriva historia', *HTF* 1933, s. 126. 'Till läsaren', *HTF* 1920, s. 110.

³⁴ *FoU* 33, *SSLF* 148, s. xliii-xliv.

I en nekrolog gav Carl von Bonsdorff sin redaktionskollega von Törne ett senkommet, men också något tvivelaktigt erkännande för hans mödor. Han kritiserade von Törne för att denne, liksom många andra historiker, splittrade sig alltför mycket, men medgav dock att "såsom utgivare av *Historisk tidskrift* nödgades han ofta bidra till tidskriftens innehåll, som ju skulle vara omväxlande".³⁵

En orsak till att medarbetarkretsen blev snäv var att de unga höll sig borta, men detta berodde inte enbart på meningsmotsättningar. De hade många andra fora, såväl vetenskapliga serier som kulturtidskrifter, till sitt förfogande och den författargrupp som kom ifråga var slutligen rätt begränsad. Flera av de yngre historikerna, såsom Kurt Antell och Bruno Lesch, liksom även av de äldre, skrev t.ex. i *Finsk Tidskrift*.

Frånsett von Bonsdorff och Schybergson var de övriga redaktionsmedlemmarna rätt passiva. Alma Söderhjelm vistades i Sverige och skrev på andra fora, bl.a. journalistik, K.K. Meinander skrev flitigt i *Finskt Museum*, Georg Schauman i litteratursällskapets *Förhandlingar och Uppsatser* och *Nya Argus* samt ägnade sig åt politiken. I programförklaringen meddelades vidare att bidrag utlovats av flere personer som sedan av en eller annan orsak inte medverkade under de första åren såsom arkivarierna R. Hausen och T. Hartman samt skolmännen E. Hornborg, A. Mickwitz och S. Nordenstreng.

En intressant omständighet är att den stora kretsen av lärda och vittra tjänstemän och extra ordinarie amanuenser vid universitetsbiblioteket med några få undantag inte förekom i *HTF*.³⁶ Ändå borde *HTF* med programförklaringens omnämnande av kulturhistoria och litteraturhistoria väl ha kunnat bereda plats också för en del av dessa bibliografer, bokhistoriker och litteraturvetare såsom t.ex. Yrjö Hirn, Emil Hasselblatt, Gunnar Castrén, Olaf Homén, Holger Nohrström, Arne Jørgensen, Henning Söderhjelm. Här spelade synbarligen en annan aspekt av historikerskräets professionaliseringstendenser in. *HTF:s* inriktning på strikt historisk empiricism vidgade uppenbarligen klyftan till denna andra krets' estetiska och filosofiska inriktning. Genom att i sin praxis definiera vetenskaplig historia på ett sätt, definierade *HTF* samtidigt bort andra.

³⁵ *Societas scientiarum Fennica Årsbok XIX C 4* (Helsingfors 1941), s. 11.

³⁶ Om kretsen, jfr Göran Stjernschantz, 'Herr Corpwirth och hans vänner på gamla UB 1914-16', *Opusculum* 1981, s. 28-41.

Tidskriften var dock inte enbart ett forum för fackhistoriker. Det var kanske en tillfällighet att hälften av redaktionen var inskriven på riddarhuset, men under flera av de första årgångarna gällde detta också medarbetarna. Man kan i viss mån undra hur långt professionaliseringen egentligen hunnit på svenskt håll i Finland. De talrika publicerade föredragen tyder på att den vetenskapliga tidskriftsuppsatsen först höll på att etablera sig som genre. Bland medarbetarna fanns också många företrädare för den författartyp som i England brukar kallas "gentleman historian" och där betraktas som ett uttryck för fackets sena professionalisering. Det var personer som gjort karriär på helt andra områden och sysslade med historia av intresse, i form av memoarer, som genealogi eller som utforskning av det egna godsets historia. Under de första årgångarna medverkade sålunda bl.a. äldre konstitutionella politiker som V.M. von Born, C.A. Armfelt och R.A. Wrede, släktforskare som Jully Ramsay, Magnus Stackelberg, N.K. Grotenfelt och Harry Donner samt officerare som Hugo Schulman. Ifall "de unga" hade velat ha en radikallare bygdesvensk framtoning, blev resultatet snarare att den svenskspråkiga ståndspersonsklassen "grävde där den stod".

Omständigheterna medförde att von Törne fick göra en ganska stor redaktionell insats för att hålla tidskriften flytande. Hans ansökningar till litteratursällskapet vittnar om svårigheter, som känns igen av envar som haft motsvarande uppdrag. Förläggarna var ovilliga att sända recensionsexemplar, författare meddelade i månader att en utlovad uppsats var "så godt som färdig" o.s.v. von Törne medgav att numren ofta utkom kraftigt försenade, det sista dubbelnumret för 1920 sålunda tre månader in på följande år.³⁷

Svenskt och finskt

Den nya tidskriftens tillkomst hade en bakgrund i de bygdesvenska stämningarna i 1910-talets Finland, men fick en annan inriktning då redaktionen betonade dess rent vetenskapliga roll. En del kommentarer såg dock *HTF* som en del av vad Axel Lille något senare skulle definiera som "den svenska nationalitetens i Finland samlingsrörelse". *Wiborgs*

³⁷ *Förh.* N.F. 1, SSLF 179, s. 9. *HTF* 1920, s. 109. T.ex. v. Törne t. M.G. Schybergson 2.4.1919, 1.6.1922, SLSA.

Till Läsaren.

Historisk Tidskrifts för Finland redaktion ödgår härmed vönda sig med en vödjän till tidskriftens läsare för att uppmana dem att verka för en ökad spridning av tidskriften. De ströövanden som den för sig uppställt ha under de gångna 8 åren vunnit medhåll inom den allmänhet, till vilken den vönt sig: att verka för en höjning och spridning av det historiska intresset inom den bildade svenska allmänheten och att bjuda de historiska forskarne och fackmännen ett gemensamt organ för forskning, diskussion, kritik och nyhetsförmedling. Redaktionen är vöel medveten om, att den endast i en anspråkös omfattning förmått tjäna dessa syftemål. För den nu begynnande årgången och de efterföljande har redaktionen emellertid lyckats erhålla löfte om livligare medverkan av vödra på svenska skrivande historiker, särskilt av en yngre generation bland dem. Redaktionen vill därför hoppas, att dess vödjän till läskretsen nu icke må förklinga öhörd; det må tillfogas, att ett större understöd, som ådrjütits från utomstående håll, hotar att för framtiden indragas eller starkt minskas. Stödandet av historiskt studium och historisk forskning bör av naturliga skäl ligga vödr svenska allmänhet om hjärtat, liksom det historiska intresset och nitölskan för de historiska minnenas bevarande av samma slags skäl hos denna allmänhet vöuxit ut till en stark och bärande tradition!

Redaktionen.

Inför nedläggningshotet aviserade HTF:s redaktions upprop till läsarna i 1924 års årgång en livligare medverkan från yngre forskare och vödjade samtidigt yttryckligen till en svensk läsekrets och dess särskilt starka sinne för historien.

Nyheter betecknade i en ledare tidskriften som "ett kulturföretag af stor betydelse för den svenska allmänheten" och "en yttring af stigande lifaktighet bland den vetenskapligt bildade krets af för svensk kultur intresserade personer, som hör hemma i landets hufvudstad". Det var en plikt för "alla för svensk kultur och historisk forskning intresserade personer i landsorten" att skänka företaget sitt stöd.³⁸ Tanken att det historiska intresset och medvetandet var något speciellt karaktäristiskt och traditionellt för "vår svenska allmänhet" framfördes också i prenumera-tionsanmälan för 1924.

Även om det förekom vödjanden till en finlandssvensk läsekrets följde tidskriften programförklaringens målsättning att uppmärksamma den finskspråkiga facklitteraturen. Finskspråkig litteratur recenserades i den relativt knapphändiga granskningsavdelningen. I början uppmärksammades några böcker genom autoreferat, Väinö Voionmaa refererade

³⁸ *Wiborgs Nyheter* 18.5.1916.

1916 själv sin bok om den karelska folkstammens historia och U.T. Sirelius följande år *Suomen kansanpukujen historia*. En innehållsresumé av Jalmari Jaakkola av hans avhandling utlovades 1922, men arbetet fick i stället en lång recension av Eric Anthoni 1924. År 1921 redogjorde Gabriel Nikander utförligt för Gunnar Suolahtis forskning rörande prästerskapet och motiverade detta med att *HTF* "bland sina uppgifter räknar den att presentera finska arbeten för rikssvenska läsare". Dessa strävanden fick ett gott mottagande av de skandinaviska kollegerna. *SHT* och *NHT* fäste särskild uppmärksamhet vid att man nu fick en möjlighet att följa med finskspråkig forskning som hittills varit otillgänglig och välkomnade tidskriftens målsättning att systematiskt redogöra för denna.³⁹

HTF:s och von Törnes strävanden på detta område fick en rätt positiv bedömning också på andra sidan språkgränsen. År 1920 lyckönskade J.R. Danielson-Kalmari von Törne till hans sätt att sköta tidskriften. När Gunnar Suolahti tog ställning till besättandet av professuren i allmän historia vid Helsingfors universitet 1932 ställde han visserligen Herman Gummerus framom von Törne, men räknade den senare till förtjänst att han rört sig på den inhemska historiens område och att han som redaktör för *HTF* "suhtautui ymmärtämyksellisesti historian tutkimukseen yleensä ja nimenomaan myös suomalaiseen". När Kaarlo Blomstedt 1935 presenterade nyare historieforskning i Finland i *Historisk Tidskrift* (Stockholm) betonade han klyftan i synsätt mellan finsk och svensk historieforskning i Finland, men konstaterade att von Törne som redaktör för *HTF* "från första början beredde rikt utrymme för sakligt hållna recensioner av den finskspråkiga litteraturen". Blomstedt fällde inget motsvarande omdöme om von Törnes efterträdare; under Eric Anthonis redaktörstid var språkklimatet kärvare och polemiken hårdare.⁴⁰

³⁹ *HTF* 1921, s. 183 o. 1924, s. 87-96. Målsättningen upprepades av den nye utgivaren Eric Anthoni i hans tal vid Finska Historiska Samfundets 50-årsfest 1925, *HArk* 35, s. 111. *SHT* 1916, s. 140. *NHT* 5 R. 3 Bd, s. 569.

⁴⁰ Danielson-Kalmari t. v. Törne 20.3.1920, ÅAB. Suolahtis votum tryckt i *HAik* 1933, s. 218. Kaarlo Blomstedt, 'Nyare historieforskning i Finland (1929-33)', *SHT* 1935, s. 42. Övers: "förhöll sig förståelsefullt till historieforskningen i allmänhet och uttryckligen även till den finska".

Nedläggning?

Redan i den ursprungliga ansökningen till litteratursällskapet tillbakavisade initiativtagarna för säkerhets skull tanken att *HTF* kunde bli en konkurrent till sällskapets årsbok *Förhandlingar och Uppsatser*. Man medgav att en del uppsatser av det slag som brukade ingå i den senare serien kunde finna sin plats i tidskriften – flera föredrag vid sällskapets möten publicerades också senare i *HTF*. Initiativtagarna ansåg dock att det måhända "skulle lända äfven Sällskapets publikationsserie till fromma, om en del artiklar af antydt slag upptoges i tidskriften."⁴¹

von Törne tillät sig ett par år senare ett litet skämt då han i en anmälan av *Förhandlingar och Uppsatser* 31 undrade hur länge det skulle befinnas nödvändigt att sammanbinda läsvärda och värdefulla uppsatser med "den fruktansvärda litterära dödvikt sällskapets i tryck utgivna 'förhandlingar' eller styrelseprotokoll utgöra". Redaktionskollegan, sällskapets ordförande M.G. Schybergson genmälde att frågan om att avskilja uppsatserna till en egen serie dryftats flera gånger, senast 1917 då man diskuterat grundandet av en ny underserie "Studier i Finlands historia och litteratur", men att man vidhållit det traditionella förfarings sättet. Genmålet tvingade von Törne till en avbön, privat i ett brev där han bad om ursäkt för att hans fatala tillspetsning rört en ömtålig punkt, och i tryck genom en förklaring att osignerade meddelanden i tidskriften skrivits uteslutande av honom och att de inte företetts andra redaktionsmedlemmar.⁴²

von Törnes lilla gliring fick emellertid en för *HTF* farlig aktualitet då SLS:s styrelse behandlade hans ansökan om anslag för tidskriften 1924. Den bordlades och sällskapets nye ordförande Hugo Pipping meddelade von Törne att SLS nu skulle sätta sina gamla planer i verket och grunda ett historiskt och litteraturhistoriskt motstycke till *Studier i nordisk filologi*. En dylik serie måste givetvis redigeras från Helsingfors och avsikten var att sällskapets medlemmar skulle "få mottaga skrifter med ett jämförelsevis lättläst innehåll". Pipping berättade inte att sällskapets funktionärer redan föreslagit att styrelsen endast skulle bevilja ett anslag

⁴¹ FoU 29, SSLF 129, s. lxxv. T.ex. FoU 33, SSLF 148, s. xi, xv. M.G. Schybergson t. v. Törne 21.7. o. 26.8.1919, ÅAB.

⁴² *HTF* 1918, s. 235, 1919, s. 63-64. v. Törne t. Schybergson 2.4.1919, SLSA.

för att täcka HTF:s förlust för 1923, men förberedde von Törne på att planerna sannolikt skulle gå ut över tidskriften:

Naturligtvis vore det Sällskapet mycket kärt, om Historisk Tidskrift kunde fortbestå vid sidan av vårt eget företag, som endast delvis kan ersätta en tidskrift. Men det är osäkert, huruvida våra tillgångar förlå att underhålla två i viss mån likartade företag.⁴³

von Törne inkom efter Pippings brev med en förnyad anhållan om understöd för 1924, men han hade synbarligen förlikat sig med tanken på att tidskriftens saga kunde vara all och ville försäkra sig om ett hederligt slut. Han meddelade att redaktionen avsåg att ordna:

en sammankomst av historiker och personer som stått tidskriften nära för att på ett auktoritativt sätt få utrönt, huruvida tidskriftens fortsatta uppehållande kunde anses önskvärt eller om den borde nedläggas. Även om företagets upphörande bleve förestående – vilket med hänsyn till Sällskapets planerade nya serie Historiska och litteraturhistoriska studier icke synes otänkbart – ter sig dess uppehållande under innevarande år som en förpliktelse på grund av ingångna förbindelser, medan dess upphörande alldeles oförberett och oförmedlat av åtskilliga skäl förefaller undertecknad mindre välbeträckt. Skulle tidskriften dömas att upphöra med utgången av året 1924, kunde med ett visst fog sägas, att den uppginge i Sällskapets nya skriftserie, och det beklämande intrycket av att ett om ock anspråkslöst svenskt kulturföretag nedlades i någon mån dämpas.⁴⁴

Närmare uppgifter om mötet saknas, men det förefaller uppenbart att historikerna i Helsingfors, särskilt de yngre utfäst sig att göra en aktivare insats i fråga om författarskap och redigering, vilket även betonades i prenumerationsanmälan för 1924. Litteratursällskapet beviljade också för 1924 den summa som von Törne angett som ett minimum, liksom även under följande år. Eric Anthoni bistod 1924 aktivt i redigeringen och tog följande år över som redaktör – för de följande 45 åren.⁴⁵

Eventuellt betingades redaktörsskiftet också av regionala synpunkter. von Törne klagade två år efter sin överflyttning till Åbo över att det "icke visat sig görligt att förflytta tidskriftens utgivning och distribution

⁴³ Pipping t. v. Törne 24.2.1924, ÅAB. FoU 37, SSLF 173, s. liii, xciii.

⁴⁴ Förhandlingar N.F. 1, SSLF 179, s. 8-9.

⁴⁵ Förhandlingar N.F. 1, SSLF 179, s. 68-69, N.F. 2, SSLF 185, s. 58, N.F. 3, SSLF 190, s. 52. Anthoni t. v. Törne 18.7.1924, v. Törnes arkiv, supplement 1, ÅAB.

UNDERRÄTTELSE

Historisk tidskrift Redaktionen för Historisk tidskrift överflyttar för Finland. med denna årgångs slut till Helsingfors. Prof. P. O. von Törne, som fortfarande skall tillhöra kretsen av stående medarbetare i tidskriften, har på grund av andra sysselsättningar velat draga sig tillbaka från det omedelbara redaktionsarbetet, vilket nu övertages av fil. dr Eric Anthoni. Redaktionen adress är härefter: Helsingfors, Nikolaig. 23.

till samma ort" och von Bonsdorff talade i sin nekrolog över "svårigheter till följd av redaktörens avlägsenhet från huvudstaden och där boende historiker."⁴⁶

Forum eller samlingsplats?

Heinrich von Srbik karakteriserade 1800-talets historiska tidskrifter som "Sammelplätze der Tätigkeit der Gleichgesinnten".⁴⁷ Det är en karakteristik som passar in också på många senare historiska tidskrifter och man frågar sig i vilka frågor gruppen bakom *Historisk Tidskrift för Finland* tyckte lika? Som ovan framgått tyckte de kretsar som tog initiativet inte helt lika som de kretsar som redigerade den. Under sina första år hade tidskriften svårigheter att etablera sig som en samlingsplats.

Akademiska miljöer som överbryggar två kulturkretsar och som regionalt befinner i opposition till den dominerande nationella riktningen kan ofta visa sig synnerligen fruktbara för nya och annorlunda inriktningar såsom t.ex. *Annales* med dess anknytningar från Strasbourg till Tyskland eller *Scandias* centrering på Öresundsregionen.⁴⁸ Som en svensk historisk tidskrift i Finland kunde *HTF* i princip ha spelat en likartad roll. Att så inte blev fallet kan bero på att *HTF* tillkom i anknytning till landets enda universitet och därmed inom samma akademiska miljö som *HAik*. Det förekom skillnader mellan de svenskspråkiga och finskspråkiga historikerna, men det radikalaste nytänkandet inom histo-

⁴⁶ *HTF* 1920, s. 109. v. Bonsdorffs nekrolog, s. 6.

⁴⁷ Heinrich von Srbik, *Geist und Geschichte vom deutschen Humanismus bis zur Gegenwart* 1 (München 1950), s. 363.

⁴⁸ Jfr Odén, s. 181-182, 188.

rieforskningen representerades snarast av den krets av finskspråkiga historiker som samlades kring den kollektiva historiesynen och tog initiativet till *HAik*. Denna riktning omfattade emellertid inte alla finskspråkiga historiker och de vetenskapliga skillnaderna i övrigt var inte stora. Den krets av äldre svenskspråkiga historiker som bar upp tidskriften representerade snarast en källpositivistisk politisk historia. Att *HTF* inte stod för en på något avgörande sätt annorlunda vetenskapssyn än *HAik* framgår på sitt sätt av att tidskriftens första uppsats, Hjalmar Crohns' installationsföreläsning, uttryckte förståelse för en kollektiv syn.⁴⁹ Det i detta skede och för den första redaktionen avgörande var publiceringsspråket.

"De unga" representerade något annorlunda betoningar med bl.a. ett större intresse för det kollektiva, liksom även annorlunda politiska synsätt. "De unga" tog efter ett decennium över, men tiden hade förändrats, 1916-1924 mer än under ett normalt decennium. De unga var inte bara tio år äldre, utan hade blivit doktorer och docenter med en ställning i samhället. 1910-talets germanistiska "völkisch"-stämningar hade under intrycket av de politiska omvälvningarna 1917-1918 övergått till en konservatism av mera traditionellt slag.⁵⁰

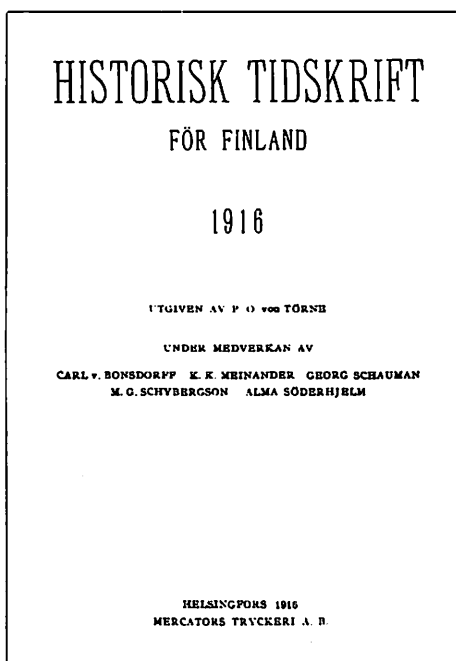
Ställningen mellan svenskt och finskt kom tidskriften dock inte ifrån och mycket av dess historia fram till 1960-talet präglades av en strävan att hävda en syn på Finlands historia som varken var storsvensk eller finsknationell, bl.a. i de klassiska polemikerna om klubbkriget, Finlands ställning i den svenska stormakten och den s.k. självständighetsrörelsen på 1700-talet. Detta tvåfrontskrig kom i mycket hög grad att föras av 1910-talets magisters- och studentgeneration, den som grundade Svenska studenters historiska förening och som även tog initiativet till *Historisk Tidskrift för Finland*. Här kom den att under andra förhållanden och i andra former kämpa för vad som fanns kvar av den svenskhetensideologi den förfäktat på 1910-talet. Den "aggressiva svenskheten" kom nu att i motsättning till en aggressiv finskhet att utveckla en historiesyn som placerade sig mellan en rikssvensk och en fenno-

⁴⁹ Matti Klinge, 'Suomen ja Skandinavian profesoriinviran täyttäminen v. 1911-1915, *HAik* 1974, s. 134-135.

⁵⁰ Engman, 'Historiska föreningen', s. 447-448. Matti Klinge, *Från lojalism till rysshät* (Helsingfors 1988), s. 229-230.

mansk historiesyn. Härigenom kom *HFT* mer än ett decennium efter sin tillkomst att utformas till ett språkrör för "en annan uppfattning".⁵¹

I mellankrigstidens skärpta språkklimat blev tidskriften i högre grad samlingsplats för likatänkande än det allmänna forum von Törne velat skapa. Det skedde dock i den form som von Törne och "de äldre" etablerat, på gott och ont som en svenskspråkig *Historische Zeitschrift* för Finland.

⁵¹ Jfr Engman, 'Historiska föreningen', s. 435-441, 'Konungen eller hakkapeliterna. Gustav Adolfsminnet i Finland 1932', *HTF* 1990, s. 566-616 och 'Valtakunnallinen, suomalaisen vai suomenruotsalainen näkökulma? Ruotsinkielisestä historiantutkimuksesta Suomessa', Pekka Ahtiainen & al. (red.), *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta* (Helsinki 1990), s. 49-63.